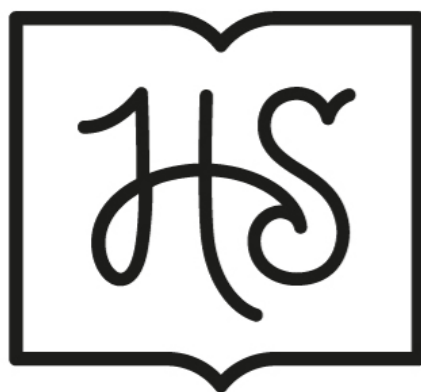

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2015

Ročník / Volume 1

Praha / Prague 2015

Historia scholastica

Č. / No. 2/2015

Roč. / Vol. 1

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Univerzita Karlova v Praze)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonná redaktorka / Executive Editor: Mgr. Ing. Petra Holovková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis Historia scholastica vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2015.

Obsah

ÚVODNÍK Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ	1
Co zmůže pedagogika, aneb krize lidskosti jako výzva pro edukaci Zdeněk HELUS	4
Teaching History During War Time – Preparation of history teachers at the University of Latvia during World War II Aija ABENS	11
A System Outside the System: Czech Salesians and their Clandestine Summer Camps in the 1970s and 1980s Dominik DVOŘÁK, Jan VYHNÁLEK	25
Tvorba Juraja Čečetku a ideológia Slovenského štátu v rokoch 1939 - 1945 Blanka KUDLÁČOVÁ, Lucia VALKOVIČOVÁ	38
Česká reformace a proměny kultury mezi husitstvím a Bílou horou Jaroslav PÁNEK	52
Výchova v období totalit a muzejní podsírky Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského Markéta PÁNKOVÁ	67
Sen o všemohoucnosti: sebeklam socialistické pedagogiky v Polsku Dariusz STEPKOWSKI	83
Příběh jilemnického gymnázia Růžena VÁŇOVÁ	92

VARIA:	102
Historie již téměř zapomenutá: Jak tým doktora Karla Rašky zabránil rozšíření epidemie skvrnitého tyfu z Terezína	
Karel RAŠKA, Jr.	

VARIA:	110
Jak vzniká poezie – a trochu historie	
Pavel KOHN	

REPORT:	115
Educational reforms as topic of the history of education.	
<i>Conference of the section of historical educational research of the German Educational Research Association (GERA) in Vienna, September 17-19, 2015</i>	
Wilfried GÖTTLICHER	

REPORT:	117
The International Symposium “School Memories / La memoria escolar” (Seville, 22–23 September 2015)	
Branko ŠUSTAR	

RECENZE:	121
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2014, 157 s.	
Kudláčová Blanka (ed.). <i>Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939-1945</i> . Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA 2015, 178 s.	
Tomáš KASPER	

Příběh jilemnického gymnázia

Růžena VÁŇOVÁ

ARTICLE INFO

Article history:

Received 26 August 2015

Accepted 16 November
2015

Available online
31 December 2015

Keywords:

Education in totalitarian
regimes, education in the
Protectorate of Bohemia
and Moravia, secondary
education, Gymnasium.

R. Váňová

Filozofická fakulta •

Univerzita Karlova v Praze

• Celetná 20 • 110

00 Praha 1 • Česká

republika •

ruzena.vanova@ff.cuni.cz

ABSTRACT

The Story of Jilemnice Gymnasium

The text discusses the history of Jilemnice Gymnasium from its founding (1913) to the early 1950s. Particular attention is paid to historical events in the Protectorate of Bohemia and Moravia, when the Gymnasium was closed as a consequence of high school students' provocation directed against the German occupiers (as of February 15, 1941). Students changed to Gymnasium in Nová Paka and to other secondary schools to complete their compulsory education; teachers were suspended. The Gymnasium in Jilemnice was restored in May 15, 1945. Further development (changes in the name, in the content of education, and in ideology) followed the communist legislation. Name Gymnasium was restored only in 1968.

Úvod

Problematika gymnaziálního vzdělávání patří k významným a badatelsky sledovaným tématům z oblasti dějin vzdělávání. (Váňová – Rýdl – Valenta 1992) Zabýváme-li se příběhem vzniku a existence jednoho konkrétního gymnaziálního ústavu – gymnázia v Jilemnici – jsme konfrontováni jak s obecnými historicko-spoločenskými okolnostmi, tak i s regionálně specifickou situací. Obě roviny zároveň úzce souvisejí se základními problémy sledovaného období (konec 19. století a první polovina 20. století). Předně se jedná o otázku národního střetávání českého a německého etnika, jejich kulturního, společenského a politického života na jazykové česko-německé hranici (Kasper 2015a, Kasper 2015b, Kasper – Kasperová 2015, Kasper – Kasperová 2008). V druhé rovině se zabýváme otázkou sociální emancipace dané dosažením středoškolského stupně vzdělání v širších vrstvách české společnosti v 1. polovině 20. století. V neposlední řadě je nutno číst příběh jilemnického

gymnázia i v kontextu perzekuce českého kulturního a vědeckého života v období protektorátu. (Kasperová 2010).

Vyšší školy v Jilemnici

Jilemnice¹ ležela na česko-německé jazykové hranici (sousední města ležící na východ či na sever od Jilemnice - Vrchlábí, Rokytnice - byla města s německým obyvatelstvem). Ve městě převažovalo česky hovořící obyvatelstvo, a proto širší kulturní život ve městě usiloval o pěstování české kultury a vzdělanosti. Jilemnické školy byly, co se vyučovacího jazyka týče, české. Výjimkou potvrzující pravidlo byla tereziánská škola hlavní, která v poslední třetí třídě vyučovala německy, tak jak to nařizoval Všeobecný školní řád pro německé triviální, hlavní a normální školy z roku 1774.

První vyšší školou, tedy školou navazující na základní vzdělání poskytované obecnými a měšťanskými školami, byla v Jilemnici škola tkalcovská založená v roce 1873 (Luštinec 2000, s. 107).

Odborné zaměření nepřekvapí – tkalcovství bylo na Jilemnicku hlavním zdrojem obživy. Obyvatelstvo si od zřízení školy slibovalo vyšší kvalitu vyrobeného plátna a tím zlepšení hmotné situace. Tu bylo třeba akutně řešit – ve zmíněnou dobu totiž o čtvrtinu klesly výdělky tkalcovských dělníků.

Gymnázium v Jilemnici

Jilemničtí občané však ve svých snahách o rozvoj místního školství nesledovali jen bezprostřední praktické cíle, ale usilovali o zřízení školy, která by poskytovala vzdělání vytvářející předpoklady pro vysokoškolské studium. První pokusy o zřízení takové školy pocházejí už ze 60. let 19. století. Uvažovalo se původně o škole reálné (podreálné, tedy o nižší reálce). Už v roce 1866 daroval Divadelní spolek Kolár (!) měšťáckému školnímu fondu na výstavbu nové školní budovy 714 zlatých!² Z blíže neznámých příčin se však jednání na několik let zastavila. Obnovena byla teprve v roce 1909, kdy došla do Jilemnice zpráva, že k 1. září téhož roku se ve Vrchlábí otevírá reformní reálné gymnázium – s německou vyučovací řečí.³ Obavy z toho, že cílem mládeže z Jilemnicka se pro svou blízkost stane vrchlabské německé gymnázium, vedly k rychlým a rozhodným krokům. Prvním krokem byla manifestační schůze krkonošského lidu svolaná do Jilemnice Národní jednotou severočeskou, která podpořila návrh městské rady a obecního zastupitelstva v Jilemnici na založení reálného gymnázia. Žádost měla podporu i okresních výborů a městských rad ve Vysokém nad Jizerou a v Jablonci nad Jizerou. Následovala žádost k ministerstvu kultu a vyučování do Vídně

¹Jilemnici netřeba zvlášť představovat. Podkrkonošské město s bohatou tradicí lyžařského sportu a kultury zná snad každý. Připomínáme, že se zde narodili spisovatelé Jaroslav Havlíček (1896-1943) a Jan Weis (1892-1972), fotograf Zdenko Feyfar (1913-2013), malíř František Kaván (1866-1941), geolog František Pošepný (1836-1895), lyžařský závodník Bohumil Hanč (1887-1913). Mnozí z nich zůstali svým dílem s rodným městem spjati. S gymnáziem, které je vlastním předmětem našeho zájmu, jsou pak spojena jména skladatele Jiřího Šlitra, herce Stanislava Zindulky, malíře Jaroslava Lebedy, režiséra Karla Palouše.

²SOKA Semily. Fond RG Jilemnice, kart. 21, inv.č. 289.

³SOKA Semily, RG Jilemnice. Sdružený inventář k fondu Gymnázia semilského okresu. Úvod I. Činovicová.

současně se žádostí o její podporu k zemské školní radě v Praze. Na písemné žádosti bezprostředně navázala osobní jednání. 7. ledna 1910 putovali vyslanci z Jilemnice do Prahy na místodržitelství k viceprezidentovi Vojáčkovi a k zemským školním inspektorům s žádostí o intervenci. Osloven byl i poslanec vídeňské říšské rady dr. Jindřich Metelka, známý svou angažovaností ve věcech podpory národního školství. Když se řešení protahovalo, požádali představitelé Jilemnice o audienci u ministra kultu a vyučování Stürgkha ve Vídni, a to hned dvakrát - v roce 1911 a 1912. Ministr přislíbil projednání, což se také stalo – s výsledkem pro Jilemnicki příznivým. O kladném výsledku jednání se Jilemničtí poprvé dověděli z novin – noticka informující o státním rozpočtu na rok 1913 uvedla jilemnické gymnázium mezi nově otevíranými školami. Oficiální zpráva však přišla teprve 20. června 1913. Tehdy nový starosta JUDr. Karel Čermák veřejnosti oznámil, že: „Jeho c. k. apoštol. Veličenstvo ráčilo nejvyšším rozhodnutím ze dne 24. 4. 1913 nejmilostivěji povolití s výhradou ústavního schválení potřebného nákladu, aby se zřídilo počátkem školního roku 1913/14 osmitřídni reálné gymnasium s českou vyučovací řečí v Jilemnici.“⁴

Povolení však předcházela smlouva uzavřená mezi státem (zastoupeným Zemskou školní radou) a městskou radou a okresním zastupitelstvem města Jilemnice, jíž se městská rada a okresní zastupitelstvo zavázaly postavit do tří let novou školní budovu, která bude posléze předána státu. Ve smlouvě se explicitně uvádělo, že pokud by Jilemnice tomuto závazku nedostála, postará se o potřebné stát - na náklady města Jilemnice.⁵ Zdá se, že jilemničtí zastupitelé věděli, že prostředky na stavbu školy těžko získají a spoléhali na to, že náklady na stavbu školní budovy převezme stát. To se ve skutečnosti nestalo, pouze byl několikrát prodloužen termín na dokončení stavby. A tak škola po celou dobu své existence žila v provizóriu. První ročníky byly umístěny v budově dívčí školy (u budovy Jednoty sokolské), od roku 1915 byla pro potřeby gymnázia postupně uvolňována budova dvorany (nové radnice čp. 97). Po válce se kromě prostorových objevily i nové problémy – zejména provozní a hygienické. V roce 1922 byly přistavěny dvě učebny, ale brzy se ukázalo, že nevyřeší potřeby stále rostoucího počtu studentů (bylo jich přes 400).

Gymnázium zahájilo činnost ve školním roce 1913/14 otevřením 1. ročníku, v následujících letech postupně přibývaly ročníky další. V zahajovacím roce měla škola 81 žáků a 12 privatistek. Co se typu školy týče, jednalo se o reálné gymnázium, tedy o gymnázium s latinou ve všech osmi ročnících a jedním živým jazykem (zde francouzština) od tercie do oktávy; kromě těchto předmětů se vyučoval český jazyk, dějepis se zeměpisem, matematika, deskriptivní geometrie, kreslení, přírodopis, fyzika a filozofická propedeutika, od roku 1919 i esperanto, od roku 1927 na základě ministerského výnosu č. 65761 z 19.6.1926 o výuce nepovinným předmětům na středních školách i azbuka a čtení slovanských textů. K pravidelným formám výuky patřily exkurze, cesty do Krkonoš za poznáním nerostů, flory a fauny, branná cvičení, výlety. Výuka byla podporována promítáním filmů i přednáškami zahraničních hostů (ve 30. letech školu každoročně navštívil Romain Alleón, který přednášel

⁴SOka Semily, RG Jilemnice. Sdružený inventář k fondu Gymnázia semilského okresu. Úvod I. Činovcová.

⁵SOka Semily. Fond RG Jilemnice, kart. 21, inv. č. 289.

o francouzské literatuře). Česko-francouzské vztahy byly podporovány i Jiřím Turečkem, předsedou a lektorem Alliance Francaise, který ve škole působil v letech 1920-1926.

Gymnaziální profesori se obecně těšili velké vážnosti. Není divu. Byli osobnostmi s vysokoškolským vzděláním, mnozí vědecky pracovali a po kratší středoškolské praxi se stali vysokoškolskými učiteli. Podle svědectví dochovaných dokumentů byli jilemničtí učitelé dobrými pedagogy a kulturními pracovníky. Ve škole vedli studentský orchestr, recitační kroužky, pěstovali zejména sportovní aktivity - na prvním místě lyžařský sport. Nejznámějším členem profesorského sboru byl Josef Bernard. Byl vynikajícím znalcem francouzského jazyka (studoval na pařížské Sorbonně), autorem učebnice francouzštiny, působil i jako divadelní režisér a v Jilemnici vedl dramatický soubor. V oblasti výtvarného umění v životě města Jilemnice jmenujme profesory Bohumila Košábka a Ladislava Šímu, Karel Štětka byl redaktorem časopisu Krkonoše, Antonín Kadlec pracoval jako konzervátor památkového ústavu, Josef Machač psal básně a byl literárně činný.

Většina studentů pocházela ze skromných poměrů, studijní výdaje hradili s pomocí stipendií, spolků a nadací. Hned v roce 1913 byl založen Spolek pro podporování chudých studujících. Ve stejném roce založila Anna Dejnožková, manželka ředitele obchodní školy v Mělnice, Hladíkovu nadaci s vkladem 4 000 Kč. Další nadace založily Občanská záložna (vklad 5 000 Kč) a Městská spořitelna (vklad 10 000 Kč). Činnost gymnázia podporoval i Kroužek přátel státního reálného gymnázia (předsedou byl JUDr. Karel Čermák) a Sdružení přátel a rodičů žáků státního reálného gymnázia (předsedou byl Petr Vejnar, továrník v Hrabačově).⁶

Možnosti studovat si žáci vážili, takže se vyrovnali i s nutností denního docházení do vzdálené školy - nejvzdálenější museli denně ujít 16 km.⁷ Po obsazení Sudet a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava odmítli Němci od školního roku 1940/41 vydávat českým žákům propustky pro přechod přes hranice. Při pokusech o ilegální přechod hranice byli žáci ohroženi střelbou vojáků hlídajících hraniční pásmo. Protože většina žáků chtěla v návštěvě gymnázia pokračovat, zajistili si - s využitím podpory zmíněných spolků a organizací - ubytování v Jilemnici (v roce 1940/41 bylo takových studentů 76).

Jilemnické gymnázium v období protektorátu

Život gymnázia osudově poznamenala okupace a školská politika Protektorátu Čechy a Morava. Došlo k události ne nepodobné té, kterou popisuje Jan Drda v povídce Vyšší princip. Snad jen díky tomu, že se udála dříve, než do funkce říšského protektora nastoupil Reinhard Heydrich a než se školství v Čechách a na Moravě ujal nechvalně pověstný ministr Emanuel Moravec, obešla se, s výjimkou jednoho případu, bez obětí na životech. Co se stalo?

⁶SOKA Semily, RG Jilemnice. Sdružený inventář k fondu Gymnázia semilského okresu. Úvod I. Činovcová.

⁷Chodívalo se hromadně. V zimě starší žáci prošlapávali cestu, ale i přesto leckdy museli vytahovat mladší spolužáky ze závějí. Do školy přicházeli promočení, prokřehlí, unavení. Není divu, připočteme-li nedostatečnou výživu, že zdravotní stav mnohých žáků gymnázia nebyl dobrý. K tomu srv. SOKA Semily, RG Jilemnice. Sdružený inventář k fondu Gymnázia semilského okresu. Úvod I. Činovcová.

Dne 5. prosince 1940 se všechny třídy gymnázia - až na jednu - shromáždily v sále školy za účelem jakési (blíže neznámé) slavnosti. Pouze třída VI. A se po třetí vyučovací hodině vracela z hodiny tělocviku, kterou měla v místní budově Jednoty sokolské. Místo, aby se žáci po návratu do budovy školy procházeli po chodbě, jak bylo nařízeno, zůstali ve třídě a uspořádali si mikulášskou oslavu. Student Vladimír Lukeš si vybral několik spolužáků, postavil je na stupínek do řady a po slavnostním proslovu spolužáka Františka Pěničky začal udělovat válečná vyznamenání za statečnost tak, že vždy plivl na palec a přiložil jej na spolužákova prsa. Pak zvedl známým nacistickým způsobem ruku a zvolal Heil! Přestože celá tato produkce byla provázena smíchem a huronským řevem (třída byla pouze chlapecká), profesorský sbor shromážděný tou dobou v sále školy o dění v VI. A nic nevěděl. Až když si chlapci o této zábavě později vyprávěli patrně na ulici nebo ve vlaku, kdosi je vyslechl a anonymním dopisem z 9. prosince 1940 udal řediteli školy Vráblíkovi, co slyšel. Anonym uvedl jméno žáka i třídu a označil dění jako „sprosté vtipy na Vůdce a Říši“ a „zneuctění pozdravu“. Žádal vyšetření celé záležitosti a přísné potrestání viníka. V případě, že se tak nestane, pohrozil udáním jinam. Škola záležitost mírně vyšetřila, vyšetřující „dával odpovědi na položené otázky žákům takřka do úst“. Oba žáci byli potrestáni ředitelskou důtkou a sníženou známkou z chování. Zdálo se, že je záležitost uzavřena, i anonym svým dalším dopisem projevil uspokojení z provedených opatření. Následně však došlo k osudné chybě. Ředitel školy, snad v dobré víře ochránit školu a učitele, napsal o celé záležitosti zemskému školnímu inspektorovi Klementu Salačovi. Ten oficiálním úředním dopisem nařídil vyslechnout prof. Bohumila Košábka, který měl mít v uvedené dobu dozor na chodbě, provést nové protokolární vyšetření studentů Lukeše a Pěničky a až do závěrečného vyšetřování je vyloučit z veškerého vyučování. Dále žádal podle potřeby protokolárně vyslechnout již jednou vyslechnuté žáky, konfrontovat jejich výpovědi s výpověďmi Lukeše a Pěničky a bude-li shledána spoluvina, též je do konečného vyšetření vyloučit z vyučování. Po skončení vyšetřování měla být svolána porada, věc projednána a zaprotokolována a protokol měl být zaslán do Prahy (pravděpodobně Zemské školní radě). Stalo se podle příkazu. Druhý výslech byl veden mnohem přísněji, studentům bylo vyhrožováno předáním gestapu. Všichni vyšetřovaní se přiznali, kromě dvou uvedených byl shledán vinným ještě student Miroslav Trejbal. Uvedení tři žáci byli vyloučeni z veškerého veřejného i soukromého vyučování na reálném gymnáziu v Jilemnici, z chování dostali hodnocení „nezákonné“; další žáci - Jaromír Halíř, Otakar Kovář, Otakar Štilec a Vlastislav Votoček - byli vyloučeni podmíněně do konce školního roku 1940/41; z chování dostali hodnocení „méně uspokojivé“. Ostatní žáci - za to, že přihlíželi a nepřišli ohlásit, co se stalo, dostali ředitelskou důtku. Katecheta P. Arnošt Mališ opatřil žákům vyloučeným z Jilemnice umístění: Lukeš měl jít studovat do Hradce Králové, Trejbal do Jaroměře, Pěnička do Chrudimi. Zemská školní rada byla s vyřešením záležitosti spokojena, ale důvod k radosti ještě nebyl, protože protokol podléhal schválení říšského protektora. Všichni s napětím očekávali protektorův verdikt, který na sebe nedal dlouho čekat. 14. února 1941 přijali v ústavu telefonát, který tlumočil

ministerský výnos o ukončení činnosti gymnázia vydáním pololetních vysvědčení všem žákům hned druhý den, tj. 15.2. 1941 v 10 hodin.⁸ Studenti Lukeš, Pěnička, Trejbal, Halíř, Kovář, Štílec a Votoček byli vyloučeni ze všech škol v protektorátu. Ředitel Vráblík, učitelé Košátka, dr. Řehák, Vitvar, Vaněk, Kraus, Pacovský, Bernard, Pírko i učitelky Sochová-Záleská a Mašková byli suspendováni.

Suspendovaný ředitel Vráblík předal „trosky ústavu“ profesoru Machačovi, který byl pověřen Josefem Šalounem, ředitelem reálného gymnázia v Nové Pace, zastupováním v Jilemnici. Do Nové Paky přešlo 6 profesorů (Antonín Kadlec, Bedřich Maišaidr, Vladimír Václav, Josef Machač, Bohumír Horáček, Marie Soudková), ostatní byli rozprášeni po školách v protektorátu (prof. Vaněk byl přidělen na Vinohrady – „než všemocný inspektor Werner přišel na to, že potrestaný není z Prahy“, dr. Řehák krátce působil na Ministerstvu školství a národní osvěty (!) a poté v Novém Bydžově, prof. Pírko v Kostelci nad Orlicí, prof. Vitvar v Českých Budějovicích).

Perzekvovaní profesori byli i nadále zváni k výslechům. Jednání se vleklo, obžalovací spis byl vypracován teprve v únoru 1942, soud se konal 24. března téhož roku. Tresty byly naštěstí mírné - všichni vyučující, až na jednoho, skončili s důtkou. Obětí se stal profesor Bernard. Jeho rozsudek v této kauze byl shodný s rozsudky kolegů, bylo mu však připočteno obvinění z velezrady za překlad pro Němce nelichotivého textu. I když nebyl odsouzen, byl předán gestapu, vězněn v Terezíně a odtud transportován do Osvětimi. Zahynul při transportu nebo v koncentračním táboře. V roce 1948 ředitelství školy navrhlo, aby jilemnické gymnázium neslo jeho jméno. Žádosti však nebylo vyhověno, profesor Bernard byl pouze jmenován ředitelem gymnázia in memoriam.

Do Nové Paky přešlo z Jilemnice 270 žáků. Ostatní přestoupili na jiná gymnázia nebo uposlechli výzvy z výnosu o zrušení gymnázia a povinnou školní docházku dokončili v měšťanských školách. Toto řešení vyhovovalo záměrům protektorátní školské politiky nepodporující vzdělávání českých žáků na vyšším stupni škol.

Školní budova byla během války zdevastována. Usídlily se v ní jiné instituce a část byla přestavěna na byty jako náhradní bydlení pro jilemnické občany, kteří museli své byty opustit ve prospěch německých obyvatel. Knihovny (žakovská a profesorská), sbírky, učební pomůcky a jiné školní potřeby byly ihned po zavření ústavu odvezeny do Nové Paky. Ztráty na majetku byly veliké. Bohužel se na nich podíleli hlavně čeští občané. Po válce byl původní účel budovy gymnázia sice obnoven, ale jen s velkými obtížemi.

O zrušení jilemnického gymnázia byly pro výstrahu informovány všechny české střední školy. Výstraha však nefungovala tak, jak si nacisté přáli a neblahý osud vedoucí ke zrušení protektorátní střední školy v Jilemnici postihl i další české školy. (Špringl 2013)

⁸SOKA Semily, RG Jilemnice, kart.21, kronika ústavu. Zmiňovaný výnos viz příloha tohoto textu.

Obnovení jilemnického gymnázia

Poválečná činnost jilemnického gymnázia začala 15. května 1945. Oficiálně bylo gymnázium obnoveno 28. května, vyučování bylo zahájeno následující den. Stav školní budovy nedovoloval začít s výukou v původních prostorách, proto se vyučovalo v provizorních podmínkách v budově učňovské školy v Jilemnici. Výuka v původní budově školy mohla začít až v druhém pololetí školního roku 1945/46. Vyučování zahájilo 210 studentů, ve školním roce 1946/47 jich bylo už 244 v osmi třídách. Organizace a formy práce navázaly na prvorepublikové období – vyučování bylo diferencováno do větví (humanitní – též základní a druhá větev - technická). Výchova se řídila principy školní samosprávy.⁹ U této podoby organizace výuky však škola nesetrvávala dlouho. Školský zákon z dubna 1948 sice ještě zachoval název gymnázium, ovšem prosazení principu jednotné školy (a to jak školským systémem, tak vzdělávacími programy) odmítlo všechny formy diferenciací. Další školské zákony se vypořádaly i s názvem gymnázium. Gymnázium bylo nahrazeno posledními třemi ročníky jedenáctileté střední školy (JSS), posléze samostatnou střední (též tříletou) všeobecně vzdělávací školou (SVVŠ). Název gymnázium nově zavedený v roce 1968 sice dával naději na obnovení kvalitní střední školy, ta se však záhy vytratila v normalizační atmosféře 70. let. (Váňová 2000)

Vraťme se však do Jilemnice roku 1948. Ze školní kroniky, která byla hlavním zdrojem našeho poznání života jilemnického gymnázia, lze samozřejmě vyčíst nejen fakta, ale i prožívání událostí žáky i pedagogy školy. Emocionální líčení událostí vedoucích k uzavření gymnázia, napsaná dodatečně po válce, vystřídal po roce 1948 strohá fakta, ze zápisů z tohoto období číší chlad. Události se ale nedaly přehlédnout! O únorovém převratu a dubnovém zákonu o jednotné škole nenacházíme v kronice ani slovo. Těžko mluvit o nezájmu, spíše to znovu byl strach. Výmluvné je konstatování, že „po lidově demokratické orientaci se novým správcem školy stal Ladislav Hrubý“, ještě výmluvnější, že „předseda OAVNF (okresního akčního výboru Národní fronty – R. V.) v Jilemnici vysvětlil 23 pozvaným studentům politickou situaci a varoval před unáhlenými a nepromyšlenými kroky“.¹⁰ Nástup nového politického směřování při zachování elementů původních činí situaci schizofrenní. Stále se vaří polévky pro chudé děti, stále se provádějí psychotechnická vyšetření za účelem vhodné volby povolání (ještě existuje Akademická poradna pro volbu povolání), 17. března jedou 3 učitelé a s nimi 33 žáků do Lán vzdát poslední poctu „nešťastně zahynulému Janu Masarykovi“, ale už zaniká Spolek pro podporu chudých studujících a rodičovské sdružení (jsou nahrazeny SRPŠ). Stavba nové školní budovy se dostává do plánu dvouletky, neví se však, jestli jde o budovu pro reálné gymnázium nebo pro 2. a 3. stupeň. Oslavují se stará i nová výročí politických událostí a významných osobností, sbírají se byliny a odpadové hmoty, jako novum se objevují na scéně brigády. Do vzdělávacího obsahu (do přechodných učebních osnov) proniká ruština a společenská výchova, maturuje se z latiny a mateřského jazyka, ale též z ruštiny, hlasujícími členy maturitní komise se stávají zástupci

⁹SOKA Semily. Fond RG Jilemnice, kart.21, kronika ústavu.

¹⁰SOKA Semily. Fond RG Jilemnice, kart.21, kronika ústavu.

KAVNF (krajského akčního výboru Národní fronty – R.V.) a ČSM (Československého svazu mládeže – R.V.). Dochází k velkým změnám v profesorském sboru.

Poslední zápis ve školní kronice je z 18. února 1950. Poslední stránka, poslední zápis a výmluvný poslední obrázek - pohřební vůz s černým čtyřspřežím. Končila svobodná etapa středního školství nejen v Jilemnici.

Závěr

Tragický příběh jilemnického gymnázia nebyl v období protektorátu něčím výjimečným. Podobných příběhů byla řada. Byly to projevy protektorátní vzdělávací „politiky“, jejichž cílem bylo omezit intelektuální potenciál okupované země.

Během školního roku 1941/42 bylo zrušeno 16 gymnázií, počet tříd a žáků středních všeobecně vzdělávacích škol postupně klesl oproti 1. republice na polovinu. Ze čtyř typů středních všeobecně vzdělávacích škol zbyly pouze dva, a sice gymnázium - určené pouze pro chlapce- a reálné gymnázium; z dívčích reálných gymnázií byla v roce 1941/42 odstraněna latina a byla nahrazena praktickou přípravou budoucích matek; od školního roku 1943/44 se však postupně do dívčího školství latina vracela, původně jako nepovinná, od 1944/45 znovu povinná. Školský systém převzatý z období 1. republiky byl přizpůsoben systému třetí říše: měšťanské školy přejmenované na hlavní a prodloužené o jeden rok se staly školami výběrovými (byl na nich stanoven numerus clausus), z obecných škol na ně přecházelo pouze 35 % žáků. Většina žáků končila školní docházku v čtyřleté (!) obecné škole (Somr 1987, s. 252).

V poválečné době došlo k obnovení prvorepublikového školství jen krátkodobě. Než se pedagogičtí pracovníci stačili nadechnout znovunabyté svobody, byli v zajetí nové totality, z níž celých čtyřicet let takřka nebylo úniku.

Příloha:

Doslovné znění výnosu o zrušení gymnázia v Jilemnici¹¹

*„Česká ZŠR pro Čechy v Praze,
Ředitelství reálného gymnasia
V Jilemnici*

Věc: Jilemnice, reálné gymnasium

Zrušení ústavu

Výnosem ze dne 14. února 1941 č.18241/1941-I ZŠR nařídil pan ministr školství a národní osvěty po dohodě s panem říšským protektorem toto:

- 1) Reálné gymnasium v Jilemnici se natrvalo uzavírá. Jeho úřední knihy, archiv, sbírky učebných pomůcek a vnitřní zařízení, pokud jsou vlastnictvím Protektorátu Čechy a Morava, se přidělují do správy reálnému gymnasiu v Nové Pace, jehož ředitelství bude nadále vyřizovati agendu zrušeného jilemnického ústavu. Úhradu stěhovacích výloh jest zajistiti z režijní zálohy zavřeného ústavu.*
- 2) Žákům čtyř nejnižších tříd budiž důrazně doporučeno, aby vzhledem k lepším existenčním vyhlídkám v praktických povoláních přestoupilo v míře co největší do škol měšťanských, jež jsou povinny je přijmouti, i když tito žáci nepocházejí z jejich školních obvodů. Ze studia nevyloženým žákům vyšších tříd ponechává pan ministr školství a národní osvěty na vůli, aby pokračovali ve studiu na reálném gymnáziu v Nové Pace nebo na jiném ústavě, s nímž mají výhodnější komunikační spojení nebo vhodnější ubytovací možnosti. Na nových školách neplatí však tito žáci již ani zápisné, ani jiné žákovské poplatky. Ve zprávě novému ústavu podle bodu 6 § 2 Zkušebního a klasifikačního řádu o žácích, kteří nepřestoupí na RG v Nové Pace, budiž toto ustanovení citováno.*
- 3) Ředitelství zavřeného ústavu uzavře ke dni 15. února 1941 účty všech jím spravovaných peněz, vyúčtování a případné hotové peníze odevzdá ředitelství RG v Nové Pace a na jeho šekový účet převede také hotovost, kterou jilemnický ústav měl k tomu dni na svém účtu u poštovní spořitelny. Po uzavření účtu a převodu hotovosti RG v Nové Pace budiž tamní účet u poštovní spořitelny zrušen. Žáci přestupující na jiné ústavy buďtež uvědoměni, že odklad případných zkoušek rozdílových bude jim na žádost povolen zdejším úřadem. Potřebná opatření disciplinární jakož i dispozice s uvolněnými silami profesorskými, administrativními a zřízeneckými provedeny budou zvláštními výnosy.*

Podepsán viceprezident ZŠR (podpis nečitelný)“

¹¹SOKA Semily, RG Jilemnice, kart.21, kronika ústavu.

Prameny:

SOkA Semily, RG Jilemnice. Sdružený inventář k fondu Gymnázia semilského okresu. Úvod napsala I. Činovcová.

SOkA Semily. Fond RG Jilemnice, kart. 21, inv.č. 289.

Literatura:

KASPER, T. Die deutsche Jugendbewegung in der Tschechoslowakei 1918-1933. In BRENNER, CH., BRAUN, K., KASPER, T. (eds.) Jugend in der Tschechoslowakei. Konzepte und Lebenswelten 1918-1989. In BRENNER, CH., BRAUN, K., KASPER, T. (ed.). *Jugend in der Tschechoslowakei. Konzepte und Lebenswelten 1918-1989*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2015, s. 25-59.

KASPEROVÁ, D. KASPER, T. National, state and civic education in the Czech Lands of Austro-Hungarian Empire in Czechoslovakia after 1918. *History of Education and Childrens Literature*. 2015, č. 1, s. 251-278.

KASPER, T. – KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.

KASPEROVÁ, D. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Humanitas, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4.

Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Semily: SOkA Semily, 2000. ISBN 80-86254-02-X.

LUŠTINEC, J. *Jilemnice. Historická zastavení*. Jilemnice 2000. ISBN 80-238-6376-2.

SOMR, M. a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: SPN, 1987.

ŠPRINGL, J. Školní rok v Heydrichově protektorátu. *Terezínské listy*. 40, 2013, s. 40-61. ISBN 978-80-87242-21-6.

VÁŇOVÁ, R. České gymnázium v 70. a 80. letech 20. století. In *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*. Semily: SOkA Semily, 2000, s. 101-116. ISBN 80-86254-02-X.

VÁŇOVÁ, R. – RÝDL, K. – VALENTA, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. Praha: UK, 1992. ISBN 80-7066-607-2.